

STARÁ ZMLUVA V CIRKEVNEJ KATECHÉZE

Pavel Hanes

0. O PLATNOSTI STAREJ ZMLUVY (STARÉHO ZÁKONA) PRE CIRKEV

Aké miesto má Stará zmluva v cirkvi je jednou z najťažších otázok kresťanskej teológie.¹ Výklad Starej zmluvy kladie preto mimoriadne nároky na vytvorenie základného pochopenia Starej zmluvy ako knihy, ktorá je kresťanská, ale zároveň v niektorých veciach prekonaná. Nakoľko kresťanská? Nakoľko prekonaná? To sú otázky, na ktoré si musí katechéta odpovedať prv, ako predstúpi pred svojich žiakov.

Na jednej strane sú tvrdenia, ktoré absolútne odmietajú Starú zmluvu. Ich reprezentantom je napr. historik Adolf von HARNACK (1851-1930), ktorý povedal: "Odmietnutie SZ v druhom storočí bol omyl, ktorý cirkev správne zamietla; podržať ho v šestnástom storočí bol osud, ktorému sa Reformácia ešte nedokázala vyhnúť; ale podržať ho v devätnástom storočí ako kanonický dokument v protestantizme je následkom eklesiastickej paralýzy."² Zavrhovanie Starej zmluvy je obyčajne zdôvodňované *problematickou etikou* (napr. vyhladzovacie vojny), alebo *partikularizmom* (SZ je len kniha pre Židov). Tieto otázky sú dodnes živé a katechéta stále znovu musí odpovedať na otázky: Je Stará zmluva eticky závadná? Ide tu naozaj len o náboženstvo Izraela, ktoré už kresťanstvo nepotrebuje?

Na druhej strane sú teológie, ktoré chcú Starú zmluvu aplikovať bezo zvyšku, dokonca aj s trestným poriadkom za porušenie Mojžišovho zákona. Napr. podľa teonomickej pozície tzv. *rekonštrukcionizmu* majú občianske (štátne) súdy aplikovať všetky tresty predpísané v Starej zmluve.

Reformačná protestantská teológia odmietnutie Starej zmluvy neprijíma, ale nadväzuje na dejiny historickej kresťanskej teológie, ktorá od začiatku dávala Starej zmluve neodmysliteľné miesto nielen v dogmatickej teológii, ale aj v katechéze novoobrátených kresťanov. Uvediem tu niekoľko príkladov z dejín a súčasnosti, ktoré vystihujú tento tradične kresťanský postoj k Starej zmluve. Z obdobia patristiky je pravdepodobne najznámejšou AUGUSTINOVA charakteristika Starej zmluvy, ktorú porovnáva s Novou zmluvou takto: "Kým v Starej zmluve je Nová zmluva zahalená, v Novej zmluve je Stará zmluva zjavená. (*Quapropter in Veteri Testamento est occultatio Novi, in Novo Testamento est manifestatio Veteris.*)³ (...in Vetere Novum lateat, et in Novo Vetus pateat)."⁴ V krátkosti môžeme konštatovať, že AUGUSTINUS (1) potvrdil obsah Starej zmluvy ako *teologicky zhodný* s Novou zmluvou a (2) stanovil požiadavku *novozmluvného použitia* Starej zmluvy s cieľom budovania kresťanskej lásky.

Ďalším dôležitým historickým obdobím pre starozmluvnú katechézu je Reformácia. Na rozdiel od patristického obdobia a stredovekej cirkvi Reformácia zdôraznila doslovný význam Písma a veľmi kriticky hodnotila alegorizujúce výklady Starej zmluvy, ktoré dovedy veľmi uľahčovali "pokresťančenie" Starej zmluvy. Napriek tomu Reformácia neustúpila od teologického hodnotenia z predchádzajúceho obdobia a Starú zmluvu rovnako považovala za súčasť kresťanskej Biblie.

ALTHAUS charakterizuje LUTHEROV postoj k Starej zmluve takto: "Lutherovo chápanie vzťahu Novej a Starej zmluvy sa dá vyjadriť v dvoch tézach: (1) Celá pravda evanjelia je prítomná už v Starej zmluve, a preto je Nová zmluva založená na Starej. (2) Táto pravda je tam, ale je ukrytá, a preto musí byť najprv oznámená a odhalená, a toto sa uskutočňuje skrze slovo Novej zmluvy."⁵ LUTHER nielen potvrdzuje potrebu Starej zmluvy pre evanjelium, ale dokonca tvrdí, že "...mali by sme sa naučiť

¹ Napr. A. H. J. GUNNEWEG považoval otázku hermeneutického prístupu k SZ za ústredný problém teológie. (GOLDINGAY, J. *Approaches to Old Testament Interpretation*, s. 11.)

² HARNACK, A. *Marcion*. In: BRIGHT, J. *Authority of the Old Testament*, s. 65.

³ AUGUSTINE, A. *On the Catechising of the Uninstructed*, 4,8.

⁴ AUGUSTINUS, A. *Questionum in heptateuchum libri septem*, 2,73.

⁵ ALTHAUS, P. *The Theology of Martin Luther*, s. 87.

postaviť Novú zmluvu na základe Starej",⁶ čo je dôležitá, hoci oveľa zložitejšia, úloha pre kresťanskú katechézu. Reformácia v diskusiách s cirkvou, ktorú sa pokúšala viesť k prameňom, definovala princíp *sola Scriptura*, čo pre Starú zmluvu znamenalo, že sa treba odvolávať jedine na tie knihy, ktoré patria do židovského kánona (Tanach). Pre katechéta je dôležité vedieť, že k tomuto kánonu Starej zmluvy Tridentský koncil pripojil tzv. "deuterokanonické knihy", ktoré sú súčasťou rímsko-katolíckych vydaní Biblie. Protestanti tieto knihy nepovažujú za inšpirované a v katechéze ich nepoužívajú.

Na záver tejto časti uvediem dva citáty z rímsko-katolíckych zdrojov:⁷ "Plán spásy, ktorý autori posvätných kníh predpovedali, vylíčili a vyložili, je obsiahnutý v knihách Starého zákona ako pravé Božie slovo. Preto si tieto Bohom inšpirované knihy zachovávajú trvalú hodnotu. ...Úmerne k stavu ľudstva pred obdobím spásy obnovenej Kristom sprístupňujú knihy Starého zákona všetkým poznaniu Boha aj človeka a ukazujú, akými spôsobmi jedná spravodlivý a milosrdný Boh s ľuďmi. Tieto knihy síce obsahujú tiež veci nedokonalé a dočasné, predsa však ukazujú skutočný Boží výchovný spôsob. Vyjadrujú živý cit voči Bohu, sú v nich uložené vznešené náuky o Bohu, spasiteľná múdrosť o živote človeka a obdivuhodné poklady modlitieb, je v nich nakoniec ukryté tajomstvo našej spásy. Preto ich kresťania majú prijímať s úctou."⁸ "Starý zákon je neodlučiteľná časť Písma svätého. Jeho knihy sú inšpirované Bohom a zachovávajú si nepominuteľnú hodnotu, pretože Stará zmluva nikdy nebola odvolaná. ...Kresťania si vážia Starý zákon ako rýdze slovo Božie. Cirkev vždy rozhodne odmietala myšlienku zavrhnúť Starý zákon pod zámienkou, že by sa vo svetle Nového zákona stal už "len prežitkom" (markionizmus).⁹

Dejiny kresťanskej teológie podľa vyššie uvedených výrokov jasne tvrdia, že nie je možné kresťanské vyučovanie z Biblie, ktorá neobsahuje Starú zmluvu, pričom táto časť Biblie neučí inú cestu spásy, neopisuje iného Boha, ani eticky neprotirečí Novej zmluve. To je teda výsledok krátko historického ohliadnutia. Aplikovať tieto tézy v praxi to však nie je také jednoduché.

1. VZŤAH MEDZI STAROU A NOVOU ZMLUVOU

Prv, ako katechéta pristúpi k samotnému výkladu starozmluvného textu, potrebuje si upresniť, aký je teologický vzťah medzi Starou a Novou zmluvou. Najprv vymenujem niekoľko opakujúcich sa problémov pri práci so starozmluvnými textami a potom sa pokúsim v krátkosti načrtnúť teologického zásady rozlišovania medzi Starou a Novou zmluvou.

1 NAJČASTEJŠIE PROBLÉMY PRI VÝKLADE SZ V CIRKVI

• **Problém nerozlišovania medzi Novou a Starou zmluvou**

Tento problém vzniká z názoru, že Biblia je Božie slovo rovnako v Starej aj Novej zmluve, a preto Stará aj Nová zmluva má jednoducho rovnakú autoritu. Samozrejme, že kresťania neprinášajú obe zvierat a nechodia na sviatky do Jeruzalema (tu sa implicitne "cíti", že Nová zmluva tieto veci zmenila), ale v cirkvi sa dosť často vyskytujú aplikácie "menej zastaralých" príkazov Starej zmluvy - napr. príkazy spojené s obliekaním, alebo svätením nedele (ktorú cirkev považuje za akýsi "kresťanský šabbat").

• **Problém nerozlišovania medzi Starou zmluvou a Tanachom**

V rámci 39 kníh, ktoré judaizmus nazýva Tanach (alebo aj Tenak), a ktoré kresťanstvo nazýva Starou zmluvou, si cirkev nie vždy uvedomuje, že novozmluvné označenie "stará zmluva" (2Kor 3:14) neplatí pre celý Tanach. Podľa Heb 8:13 síce "stará" zmluva by malo znamenať "zastaralá", ale tento fakt sa akosi nedomýšľa až do konca, keďže podľa ich spoločného (kresťanského) názvu by malo ísť o zastaranie všetkých 39 kníh, čo teológia odmieta.

⁶ ALTHAUS, P. *The Theology of Martin Luther*, s. 88.

⁷ Učiteľ náboženstva si sotva môže dovoliť nepoznať učenie ostatných cirkví, ktoré sa v škole na vyučovaní náboženstva zúčastňujú. V postoji k Starej zmluve (okrem kánona SZ) sa s katolíckym učením môže vo veľkej miere stotožniť.

⁸ *Věřoučná konstituce o Božím zjevení, Dei Verbum 4,14-15*. In: *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 117.

⁹ *Katechismus katolícké cirkve*, s. 46-47.

- Problém nerozlišovania medzi Tórou, prorokmi a múdroslovím

Tanach (naša "Stará zmluva") obsahuje knihy veľmi rôznorodého obsahu, ktoré sú písané rozličnými literárnymi žánrami. Židovská teológia najväčší dôraz kládla na Tóru (päť kníh Mojžišových - Pentateuch) a prorokov, ostatné knihy len postupne získavali status kanonických kníh. Tento prístup, ktorý implicitne vyjadruje rôznu stupeň autority, v evanjelikalizme väčšinou chýba, a múdroslovné výroky knihy Kazateľ sa môžu vykladať ako by išlo o zjavenie na úrovni Božej zmluvy s Izraelom.

- **Problém včítavania novozmluvných doktrín do Starej zmluvy**

Z tej istej teologickej tézy (Biblia je Božie slovo) vyplýva snaha o aplikáciu starozmluvných textov v novozmluvnom význame aj v takých prípadoch, kde to nie je dosť dobre možné. Opakuje sa tak problém prvej cirkvi: násilná alegorizácia textu,¹⁰ pričom sa jeho pôvodný zmysel ignoruje. Uvádžam len niekoľko najčastejších prípadov z našich kazateľníc.

- **Problém zamieňania večnej a časnej spásy (záchranu)**

Jednota spásy v Starej a Novej zmluve neznamena, že všetky výroky o spásy v SZ je možné bez ďalšieho vzťahovať na obdobie Novej zmluvy. Niektoré Božie sľuby je síce možné spiritualizovať (Zaslúbená zem = nebo), ale pojem "spása" v Starej zmluve väčšinou znamená záchranu z rúk nepriateľov z mäsa a kostí a často by sa mal prekladať ako "vít'azstvo".

- **Problém univerzálnej platnosti Starozmluvných výrokov**

S vyššie uvedeným problémom úzko súvisí nadčasová aplikovateľnosť Starej zmluvy v mimoizraelských pomeroch. Pravdepodobne nikto nebude tvrdiť, že dedičstvo po otcov nesmie kresťan predať (problém Nábotovej vinice), ale vcelku často sa univerzalizujú prísľuby spojené s úrodnosťou pôdy, alebo fyzickou prosperitou veriacich.

Špecifickým príkladom je využitie Dekalógu v kresťanských katechizmoch, kde sa síce jeho výklad vždy dopĺňa Kristovými slovami z Kázne na vrchu, ale sotva kedy sa zdôrazní, že pôvodné znenie je súčasťou Sinajskej zmluvy, ktorá je nahradená Novou zmluvou Ježiša Krista.

- **Problém pôsobenia Ducha Božieho v Starej zmluve**

Nová zmluva je príznačná vyliatím Ducha Svätého na všetkých veriacich. Stará zmluva síce poznala pôsobenie Božieho Ducha v prorokoch a sudcoch (dnes by sme povedali "charismatických vodcoch"), ale vnútornú premenu človeka na Kristov obraz nepoznala. Kritika starozmluvných ľudí z hľadiska novozmluvných požiadaviek na nové stvorenie v Kristovi je neprimeraná a nespravodlivá. Niekedy vedie k vykresľovaniu krajšieho obrazu, ako bol v skutočnosti, alebo k zbytočnému preťažovaniu starozmluvného pojmu "spravodlivosť".

Výsady kresťanov sa v žiadnom prípade nemajú merať starozmluvnými záznamami o tých, ktorí boli pod židovskou dispenciou, keďže vieme, že teraz prišla plnosť časov, Svätý Duch je daný, veľká spása Božia prinesená ľuďom skrze zjavenie Ježiša Krista. Kráľovstvo Božie je založené na zemi, o ktorom Duch Boží hovoril v dávnych časoch."¹¹

2 ZÁSADY PRE ROZLIŠOVANIE STAREJ A NOVEJ ZMLUVY

Tridsaťdeväť kníh Biblie kresťanmi nazývaných "Stará zmluva" (Starý zákon) dostalo tento názov od Origena podľa novozmluvných miest ako sú napr. 2 Kor 3:14 alebo Heb 8:13. Pri pozornejšom čítaní však zistíme, že tieto novozmluvné miesta nehovoria o tridsiatich deviatich knihách Biblie, ale o zmluve, ktorú Boh uzavrel s Izraelom na vrchu Sinai. Druhý list Korint'anom v nasledujúcom verši hovorí, že ide o Mojžiša ("keď sa číta Mojžiš") a list Židom cituje Jeremiášovo proroctvo o novej zmluve, kde sa hneď hovorí, že ide o zmluvu, keď boli otcovia vyvedení z Egypta (Jer 31:31, 32) - teda o zmluvu na Sinai. Centrálnou súčasťou tejto sinajskej zmluvy bol zákon (predovšetkým Dekalóg), preto sa celá zmluva často označuje ako "Zákon", prípadne "Mojžišov zákon".

Toto je veľmi dôležitý fakt, pretože ukazuje, že nie celá Stará zmluva (39 kníh) je "stará zmluva" (sinajská), ale len tie časti, ktoré boli vydané na Sinajskom poloostrove, prípadne zopakované v prorokoch, žalmoch alebo v historických knihách v zmysle Mojžišovho zákona. O sinajskej zmluve (zákone) sa Nová zmluva vyjadruje ako o "starej" (zastaranej), jej prikázania sú zrušené (Ef 2:15),

¹⁰ Pozor na alegorizáciu a typologizáciu (napr. Izrael - predobraz cirkvi, Jozef - predobraz Ježiša) - ak budem pri výklade SZ uprednostňovať iba tieto dve metódy, žiakom môže uniknúť, o čom daný príbeh naozaj je!

¹¹ WESLEY, J. *Plain Account of Christian Perfection*, In: *WORKS XI*, s. 375.

odstránené (Heb 7:18) a "boli povedané dávno žijúcim" (Mat 5:21), ale Ježiš ich nahrádza novými príkazmi.

Toto rozdelenie varuje pred vykladaním prorociev alebo nemojžišových pasáží, konvenčne označovaných ako "Stará zmluva" (39 kníh), ako starej (sinajskej) zmluvy. Na druhej strane je zlé, ak sa vyučuje Mojžišov zákon v nemodifikovanej podobe ako sa to často deje v našich besiedkach napr. v prípade Dekalógu.

Uvediem niekoľko dôležitých rozlišovacích znakov Starej a Novej zmluvy:

(1) SZ (Dekalóg) bola vytesaná Božou rukou do kameňa (Ex 31:18), NZ je zapísaná do srdca človeka (2 Kor 3:3; Heb 8:10).

(2) SZ bola označovaná ako "Zákon Mojžišov" (Sk 13:39), NZ je nazývaná "Zákon Kristov" (Gal 6:2; 1 Kor 9:21), "Zákon Ducha života" (Rim 8:2), "dokonalý zákon slobody" (Jak 1:25).

(3) SZ prinášala odsúdenie a smrť (Rim 5), NZ prináša spravodlivosť a život (2 Kor 3:7-11).

(4) SZ bola sprostredkovaná anjelmi (Gal 3), NZ bola vydaná samotným Pánom (Heb 2:1-4).

(5) SZ bola zmluvou, podľa ktorej sa spravodlivosť dosahovala skutkami zákona, NZ je zmluvou, kde sa spravodlivosť dosahuje z viery (Gal 2:11,12).

(6) SZ stála na slove Božom sprostredkovanom prorokmi (Heb 1:1), NZ spočíva na autorite slova Syna Božieho (Heb 1:1,2; Mat 5:21, 27, 31, 33, 38, 43).

Zmluva, ktorú Boh uzavrel s Izraelom prostredníctvom Mojžiša je doslovne vyhlásená za zastaranú, čo znamená neplatnú (Heb 8:13). Tento fakt sa niekedy obchádza delením sinajskej zmluvy na zákon morálny (Dekalóg), obradný a občiansko-právny. No toto prehlásenie sinajskej zmluvy ako "zastaranej" o žiadnom takmto delení nehovorí. Naopak, Ježiš v Kázni na vrchu (Mat 5-7) mení práve etickú časť sinajskej zmluvy. Používa pri tom pojem "naplniť" (Mt 5:17), a toto naplnenie interpretuje v ďalších slovách (Mat 5:21, 27, 33, 38, 43) zmenou starých príkazov ("bolo povedané, ale ja vám hovorím"). Staré prikázania sú teda nahradené novými, ale zároveň sú obsiahnuté a viac ako naplnené v Ježišových prikázaniach.

Exegéta musí vychádzať z jednoduchej skutočnosti, že nemôžu platiť dve zmluvy súčasne. Preto musí starozmluvné knihy vykladať cez "okuliare" Novej zmluvy, ktorá je dnes ako jediná v platnosti medzi Bohom a človekom a sinajské princípy sú v nej splnené. Toto je ľahšie vyhlásiť ako urobiť a predpokladá to veľmi dobrú znalosť Novej zmluvy, a to nielen znalosť jej textu, ale aj jej ducha.

Uvádžam tu pomôcku na rozlišovanie častí Starej zmluvy (39 kníh), ktoré nemôžu byť zrušené alebo pozmenené a časti, ktoré Nová zmluva pozmenila, prípadne nezopakovala. (Keď hovorím o "častiach", nechcem tým povedať, že ide o časť "od verša po verš". Ide o časť ako teologickú vrstvu SZ. Tá istá pasáž môže byť v jednej vrstve sinajská v inej vrstve novozmluvná!)

.1 ČASTI STAREJ ZMLUVY S NEZMENENOU PLATNOSŤOU

• Historické časti

Nie je potrebné vysvetľovať, že historické záznamy nie je možné meniť. Katechéta v nich môže poznávať zásady Božieho pôsobenia v dejinách sveta, Izraela alebo jednotlivca. Pri aplikácii princípov odvodených z historického textu musí udalosti (skutky účastníkov) hodnotiť na dvoch úrovniach - starozmluvnej (podľa platných zákonov/Božích požiadaviek v danom období) - a na úrovni novozmluvnej, tj. čo si z príbehu môže vziať súčasný čitateľ.

• Múdroslovné časti

Väčšina múdroslovia (Príslovia, Jób, niektoré žalmy, Kazateľ, Pieseň Šalamúnova) je nadčasová a vhodná na priamy výklad/aplikáciu. Treba však počítať s tým, že teológia múdroslovia je často obmedzená na ľudskú (hoci aj zbožnú) múdrosť, a teda musí byť čítaná vo svetle Novej zmluvy.

• Prorocvá, historické a eschatologické predpovede

Božiu vládu nad svetom a dejinami je možné málokde tak jasne pozorovať ako v naplnených prorocvách (historické predpovede) a na ich základe očakávaných naplneniach eschatologických predpovedí. Cirkev je veľmi ochudobňovaná, ak sa tejto téme slúžiaci Slovom vyhýbajú.

• "Novozmluvné" pasáže Starej Zmluvy

Ako "novozmluvné" môžeme označiť v SZ tie časti, ktoré prorocky alebo typologicky popisujú pomery v Novej zmluve. Dá sa povedať, že "každý pozná" 53. kapitolu proroka Izaiáša ako príbeh Mesiášovej smrti a vzkriesenia. Starozmluvný obetný systém je typologickým zobrazením obete Ježiša Krista a princípu Božieho odpustenia prostredníctvom zástupnej obete. Boží charakter je ten istý dnes ako v SZ. Boh, Otec Ježiša Krista, nie je nejaký "prísny starozmluvný Boh". Stávať Boží charakter

zjavený v SZ proti jeho zjaveniu v NZ je Markionova heréza. Božie vlastnosti môžeme vidieť vo všetkých častiach SZ - v jeho diele stvorenia aj vykúpenia. Zvlášť bohaté na popis Božích atribútov sú tie časti, kde Boh vstupuje do dialógu s človekom (žalmy, proroci). Poznanie Božích vlastností je nevyhnutnou súčasťou spásy v Ježišovi Kristovi a je dôležité doplňovať ho aj zo Starej zmluvy.

- **Starozmluvná spiritualita a modlitby**

S malým nadsadením je možné povedať, že Žalmy sú modlitebnou knihou cirkvi. Je to tá časť SZ, ku ktorej čítaniu na bohoslužbách netreba zvlášť povzbudzovať. Pri výklade je potrebné načrieť hlbšie ako len k formálnemu: "Žalmista chváli, aj my chváľme!". V Žalmoch je popísaných veľa životných zvrátov, pri ktorých autor prechádza zo žalospevu do chválospevu. Exegéta by si mal všimnúť prečo. Žalmy obsahujú veľkolepé opisy Božieho charakteru. Exegéta by sa tu mohol venovať výkladu jednotlivých vlastností (atribútov) Božích a ich vzťahu k modlitbe.

.2 ČASTI SZ ZRUŠENÉ, POZMENENÉ ALEBO PRE CIRKEV NEPLATNÉ

- **Zvykové zákony - po Mojžiša**

Patriarchovia sa v mnohých veciach správali podľa zvyklostí kultúry, v ktorej žili. V týchto veciach môžeme len zdôrazniť, že ich spravodlivosť podobne ako v NZ nevyplývala z ich dobrých skutkov, ale z viery (Gn 15:6). Formálne napodobňovať niektoré ich zvyky je nielen proti Novej zmluve, ale aj proti Mojžišovmu zákonu.

- **Pravidlá platné len pre Izrael**

Aj keď cirkev je "obriezka"/nový Izrael (Fil 3:3), niektoré prísľuby Božie platia len pre Izrael ako fyzický národ. Pri výklade je vhodné vyhnúť sa zbytočnému spiritualizovaniu a radšej sa venovať Božiemu vzťahu k fyzickému Izraelu, v ktorom sa prejavujú Božie atribúty.

- **Mojžišovské prikázania (sinajská zmluva 2 Moj 20 - 5 Moj)**

Všetky prikázania sinajskej zmluvy je treba hľadať zopakované, pozmenené, prípadne zrušené v Novej zmluve. Motívom pre plnenie prikázaní je vždy ich prítomnosť v Novej zmluve. Pri zmenách sa nemôžeme obmedziť na tzv. ceremoniálne a štátoprávne zákony. Ježiš mení práve morálne zákazy Dekalógu a nahrádza ich dôslednejšími požiadavkami (čím zároveň tieto prikázania "neruší, ale napĺňa" Mt 5. až 7. kapitola). Napr. prikázanie o sobote (šabate) nikde nie je zopakované, ale ani pozmenené na nedeľu. Preto zmysel tohto prikázania v NZ musí ležať niekde inde ako v "zasvätení" jedného dňa!

Tento krátky pokus o diferenciaciu v rámci SZ sa nemôže vyriešiť všetky sporné otázky vo výklade SZ, ale predpokladá ďalšie štúdium vzťahu medzi Starou a Novou zmluvou. Musíme počítať s tým, že vždy ostanú nejaké "šedé oblasti", ktoré vyžadujú toleranciu a schopnosť povedať "neviem".

3 TÉZY PRE KATECHÉZU STAREJ ZMLUVY

Z vyššie povedaného by mali vyplývať nasledovné tézy pre výklad SZ v cirkvi:

- **Je nutné rozlišovať medzi inšpiráciou Biblie a platnosťou Starej zmluvy.**

Pri katechéze zo Starej zmluvy (39 biblických kníh) katechéta musí vedieť, že označenie "stará zmluva" sa v Novej zmluve (2Kor 3:14) nevzťahuje na celú hebrejsky a aramejsky písanú časť Biblie, ale len na to, čo sa nazýva Mojžišov zákon, alebo Sinajská zmluva. O tejto Jeremiáš (31:31) predpovedal, že bude nahradená novou zmluvou a Nová zmluva (27 biblických kníh) svedčí o tom, že naplnenie tohto proctva sa stalo v Ježišovi Kristovi. Všetky sinajské predpisy je preto nutné čítať vo svetle Kristovho učenia a pokiaľ ich vykladáme, musíme sa odvolať na *posledné Božie slovo* v danej veci. Ježiš nielenže zmenil niektoré prikázanie (Kázeň na vrchu), ale uviedol aj dôvod nedokonalosti niektorých mojžišovských zákonov (Mat 19:8). Katechéta musí dobre poznať Novú zmluvu, aby pri vyučovaní starej zmluvy (sinajskej - obzvlášť Dekalógu) dokázal jasne uviesť formu, v akej platí dnes.

- **Je nutné rozlišovať medzi starozmluvným a novozmluvným výkladom Tanachu.**

Z vyššie povedaného vyplýva moja druhá téza pre katechetické použitie Starej zmluvy. Tie časti, ktoré nie sú súčasťou sinajskej zmluvy (ktorá je v prvom rade legislatívou), zaznamenané dejinné udalosti, proctvá a múdroslovie nepatria pod označenie "stará zmluva". Dejiny sa nemôžu stať "zastaranými", ani predpovede budúcnosti neplatnými. Pre kresťanskú katechézu je však dôležité, aby sa vo vyučovaní poukázalo na to, že Tanach je primárne knihou o Izraeli a pre Izrael. "V tomto zákone Boh hovoril k Izraelu a nie ku kresťanom. Mojžis je daný len židovskému ľudu a netýka sa pohanov

a kresťanov. Toto platí nielen o mojžišovských rituáloch a právnom kódexe ale aj - v protiklade s oveľa častejším delením - aj o Dekalógu."¹²

Čítanie a výklad dejinných udalostí bez pochopenia kultúrneho kontextu a cieľov Božieho diela v Izraeli vedie nutne k spiritualizácii takmer každej udalosti a študenti (žiaci) strácajú zmysel pre primárny, historický výklad Biblie a možnosť vžiť sa do myslenia biblických hrdinov.

Okrem historického kontextu je dôležitý žáner, v akom je biblický text písaný. Vykladať poéziu ako vedecké pojednanie alebo múdroslovné výroky ako Božie zjavenie vedie k absurdnostiam, ktoré často s úspechom využívajú odporcovia náboženstva na boj proti viere.

V krátkom článku nie je možné tieto veci ani začať "riešiť". Mojm cieľom je upozorniť, že pri pohybe na "biblickom území" sa nenachádzame všade v rovnakom teréne, a že je dôležité poznať jeho základné charakteristické odlišnosti. Katechéta, ktorý chce zodpovedne učiť zo Starej zmluvy, sa nevyhne aspoň základnému štúdiu biblickej hermeneutiky. Hermeneuticky informovaný katechéta oboznámi svojich poslucháčov s tým, k čomu ho vedie gramaticko-historická exegéza, a to s primárnym významom textu v kontexte Izraela. Toto zrejme platí o väčšine textov (možno s výnimkou priamych prorociev o Mesiášovi). Až použitím typologickej exegézy bude aplikovať text na novozmluvnú situáciu, tak ako to často robí Nová zmluva. Vyjadri tým úctu k Biblii ako k *dobrej literatúre*(!) a predíde zmätkom v hlavách študentov.

V tejto súvislosti je nevyhnutné, aby katechéta dobre ovládal "novozmluvné kľúče k Starej zmluve", ktoré je možné v skratke uviesť takto: (1) Kázeň na vrchu (predovšetkým Mat 5. kapitola), (2) Mk 7:1-23, (3) List Rimanom¹³ kapitoly 4-5, 9-11, 14, (4) Druhý list Korint'anom 3. kapitola, (5) Galat'anom 3-4 a (6) Celý list Hebrejom, ale hlavne kapitoly 5, 7-10 a 11.¹⁴

• **Texty pre katechézu je treba vyberať s teologickým a pedagogickým zdôvodnením.**

Ďalšia téza vyplýva z teologického porozumenia dejín spásy (*Heilsgeschichte*), ale má veľmi praktický dopad na obsah vyučovania. AUGUSTINUS požaduje pre katechuménov celkový prehľad dejín spásy. Nejde mu o úplnú a podrobnú históriu, ale o výber kľúčových udalostí: "...musíme podať stručne ako aj všeobecne učenie o celku (*cuncta summamim generatimque complecti*), takže niektoré pozoruhodnejšie skutočnosti bude možné vybrať a počúvať s väčším zadosťučinením ... musíme im dať istý časový priestor, a takto ich rozvinúť a odhaliť pre náš pohľad a myseľ našich poslucháčov ako veci hodné skúmania a obdivu."¹⁵ WESLEY zdôrazňuje, že pri dejinách spásy ide predovšetkým o Božie činy: "Tí, ktorí namietajú osobitne proti Starej zmluve, že to nie je celková história národov, ale len hromada fragmentárnych, neprepojených udalostí, si nevšímajú vlastnosti a cieľ týchto spisov, nevidia, že Písmo je *históriou BOHA*."¹⁶

Vyššie uvedené citáty z AUGUSTINA a WESLEYHO určujú dva určujúce princípy pri výbere vyučovacej látky zo Starej zmluvy. V prvom rade sú to AUGUSTINOVE *pozoruhodnejšie* skutočnosti. Katechéta musí poznať biblickú "filozofiu dejín" a vedieť, ktoré udalosti sú pre ňu najvýznamnejšie. WESLEY zase hovorí, že Písmo je *históriou Boha*. Je pochopiteľne veľký rozdiel, či hlavnými hrdinami dejín spásy sú ľudia, alebo ide v prvom rade o činy Božie. Katechéta sa teda na svoju úlohu musí najprv pripraviť teologicky, aby rozumel, aké miesto má jeho text v dejinách spásy.

Témy, ktoré nevieme zaradiť do celkových dejín spásy, môžu mať veľký pedagogický potenciál pre výchovu, alebo pochopenie starozmluvnej aj kresťanskej spirituality. Sem patria naratíva o činoch vyplývajúcich z viery, modlitby (žalmy) vyjadrujúce hlboký vzťah k Bohu, ale aj boj s pochybnosťami, alebo poeticky vyjadrená škála citov od nadšeného obdivu (Pieseň Šalamúnova) až po hlboký žal a sťažnosti (Žalospevy). Hebrejská biblická poézia nepoužíva rým, ako ho my poznáme, ale je založená na paralelizme, čo by sa s trochou predstavivosti dalo nazvať "myšlienkovým rýmom", a predovšetkým na sile obrazov a metafor. Ak katechéta dokáže naučiť

¹² ALTHAUS, P. *The Theology of Martin Luther*, s. 90.

¹³ LUTHER povedal: "Pavel v Liste Rimanom si želá pripraviť úvod do celej Starej zmluvy... Ktokoľvek má túto epištolu dobre v srdci, má v sebe svetlo a moc Starej zmluvy." (ALTHAUS, P. *The Theology of Martin Luther*, s. 88.)

¹⁴ This chapter is a kind of summary of the Old Testament, in which the apostle comprises the designs, labors, sojournings, expectations, temptations, martyrdoms of the ancients. (WESLEY, J. *Notes on the New Testament*, Hebrews 11:2)

¹⁵ AUGUSTINE, A. *On the Catechising of the Uninstructed*, kap. 3

¹⁶ WESLEY, J. *On Divine Providence*. In: *WORKS VI*, s. 314.

svojich žiakov obdivovať vyjadrovaciu škálu biblických básnikov a aspoň v základoch rozumieť biblickým metaforám, dá im do života viery neoceniteľný vklad.

Osobitný prístup vyžaduje múdroslovná literatúra, ktorá sa neodvoláva na Božie zjavenie ("tak hovorí Hospodin"), ani na Hospodinovu zmluvu s Izraelom (dejiny spásy). Starozmluvný múdry človek sa bojí Hospodina (začiatok múdrosti) a pozoruje život a používa rozum. Jeho úspech a šťastie je založené na tom, že žije v zhode s cieľom a charakterom Božieho stvorenia. "Nadprirodzené témy", ako je napr. svet duchovných bytostí, proroctvo alebo spása, necháva poväčšine nepovšimnuté. Katechéta musí na tento fakt upozorniť, aby študent nepovažoval knihu Prísloví za rovnakú autoritu ako napr. Kristovu Kázeň na vrchu.

- **Kresťanská katechéza nemôže obchádzať "pohoršenia" Starej zmluvy.**

Tu má katechéta pravdepodobne najťažšiu úlohu zo všetkých. Dotýka sa tu takých tém, ktoré ani "učená teológia" nedokázala uspokojivo vyriešiť v priebehu mnohých storočí. V prvom rade je to problém teodicey (prečo Boh dovolil, urobil, to a ono...?), ale aj problémy literárnej kritiky Biblie v súvislosti s problémom zachovania a spoľahlivosti jej textu. Pohodlnejšie by bolo tieto otázky jedno-ducho obísť a zvoliť "príjemnejšie" témy. Tým sa však pripravuje študent pre budúce sklamanie, keď Bibliu začne samostatne čítať a môže dokonca dospieť k presvedčeniu, že tieto problémy sa schválne ukrývajú, lebo sú nezlučiteľné s kresťanskou vierou.

Katechéta sa preto potrebuje najprv sám vyrovnáť s ťažkými otázkami - napr. vyhladzovacie vojny alebo volanie po pomste v niektorých žalmoch. Táto požiadavka samozrejme nemôže znamenať, že tieto problémy "vyrieši", musí však byť schopný povedať svojim študentom svedectvo o tom, ako s týmito teologicky nezodpovedanými otázkami koexistuje jeho osobná viera v Boha-Otca Ježiša Krista.

2. HERMENEUTICKÉ POZNÁMKY K VÝKLADU STAREJ ZMLUVY

Z vyššie povedaného by malo byť zrejmé, že východiskom kresťanského výkladu Starej zmluvy musí byť Nová zmluva. Autorita SZ v cirkvi je autoritou *sprostredkovanou* prostredníctvom Novej zmluvy, SZ teda nemôžeme prijímať ako *priamu* autoritu, ale autoritu *overovanú*, preto musíme postupovať novozmluvnými hermeneutickými postupmi. Tieto hermeneutické princípy musia odhaliť v texte *teológii*, ktorá má autoritu len vtedy, keď vyhovuje teológii NZ, keďže len táto teológia má v cirkvi autoritu. To, čo nevyhovuje teológii NZ môže mať hodnotu historickú a prípravnú alebo výchovnú, ale nie záväznú.

Ľak sme kresťania a prijali sme SZ z ruky Kristovej, musíme dať Starej zmluve vždy niekoľko novozmluvných otázok:

1. Ide v NZ o potvrdenie príkazu/doktríny Starej zmluvy? (napr. milovať budeš Boha...)
2. Ide v NZ o naplnenie iným spôsobom? (napr. obeť Ježiša Krista)
3. Ide v NZ o modifikáciu prikázania? (napr. nezcudzoložíš → nepožíadaš)
4. Ide v NZ o zrušenie prikázania? (napr. občianske zákony určené pre Izrael)

1 STAROZMLUVNÝ TEOLOGICKÝ KONTEXT

Prv, ako pristúpime novozmluvnej aplikácii starozmluvného textu, je veľmi dôležité pochopiť ho v jeho primárnom teologickom kontexte. Nejde tu len o nejakú puristickú snahu vyhnúť sa tradičným naivným alegorizáciám, ale aj o apologetický zámer predstaviť Starú zmluvu v jej pôvodnom historickom význame. Zásadnou sa tu stáva otázka, "čo znamenal text pre starozmluvného príslušníka izraelského národa?"

1.1 TEOLOGIA DEJÍN IZRAELA

Väčšina historických a prorockých spisov SZ, ale aj časť poetických textov, je písaná z hľadiska naplnenia Hospodinovho sľubu Abramovi v Gn 12:1-3 (Slovenský ekumenický preklad-SEP):

"Hospodin povedal Abrámovi: Odíď zo svojej krajiny, od svojho príbuzenstva a z domu svojho otca do krajiny, ktorú ti ukážem. Urobím z teba veľký národ, požehnám ťa, zvelebím tvoje meno. Buď požehnaním! Požehnám tých, čo žehnajú teba, zlorečiť budem tým, čo tebe zlorečia. V tebe budú požehnané všetky pokolenia zeme."

Prvou teologickou témou je tu *krajina*. Zápas o toto územie sa vinie ako jedna z centrálnych tém celou Starou zmluvou - od dobývania cez dávidovské kráľovstvo až k exilu a návratu z Babylona.

Druhou témou je Abramovo potomstvo. Vždy, keď ide Izraelu o existenciu, je zároveň konaný útok na tento Hospodinov sľub Abramovi.

Treťou témou je požehnanie. Abram má byť nielen požehnaný, ale má byť požehnaním pre všetky národy. Uskutočnenie tohto sľubu je nielen vo fyzickom stave národa, ale predovšetkým v jeho náboženstve, ktoré má byť prít'azlivé pre ostatné národy.

Katechéza textov, ktoré patria do teologicko-historického rámca Hospodinovho sľubu Abrahámovi, by sa mala najprv vyrovnáť s ich vzťahom k tejto sumárnej intencii dejín Izraela, a až potom sa venovať dogmatickým, či etickým podrobnostiam vyplývajúcim z teológie Novej zmluvy, či systematickej teológie.

.2 TEOLÓGIA MÚDROSLOVIA

Stará zmluva obsahuje časť textov, ktoré sa len veľmi ťažko dajú zaradiť do dejín Izraela, a podľa niektorých exegétov tam ani nepatria. Ide tu v prvom rade o múdrosovnú literatúru, ktorá Abraháma ani Izrael nepozná, alebo keď aj pozná, nehodnotí veci na základe Sinajskej zmluvy. Také sú knihy Jób, Príslovia, Kazateľ, Pieseň Piesní a niektoré žalmy. Patrí sem aj prvých 11 kapitol knihy Genezis (hoci sú písané ako "pred-dejiny" Izraela), keďže Izrael tu ešte nejestvuje.

Tieto texty a udalosti v nich je preto nevyhnutné podriaďiť inej "teologickej norme". Spoločným motívom sú tu nasledovné výroky (SEP):

"Pozri, bázeň pred Pánom, to je múdrosť, a vystríhať sa zlého - to je rozumnosť." (Jób 28:28)

"Bázeň pred Hospodinom je začiatkom poznania..." (Prísl 1:7)

"Slovo na záver všetkého, čo si počul: Boha sa boj a jeho prikázania zachovávaj..." (Kaz 12:13)

Problémom ostáva Pieseň Piesní. Katechéta sa tu musí rozhodnúť medzi tradičným alegorickým výkladom, ktorý milencov považuje za alegorické znázornenie Hospodina a Izraela (novozmluvne za Krista a Cirkev), alebo realistickým výkladom, podľa ktorého tu ide o dvoch mladých ľudí a oslavu manželskej lásky. V prvom prípade sa udalosti podriaďujú teológii dejín Izraela, v druhom prípade teológii múdroslavia. (Táto vec, pravdaže, nie je doriešená, ale dá sa predpokladať, že v rámci katechézy postačí poukázať na základné možnosti výkladu.)

Múdrosovné texty SZ sú dobrým príkladom Božích nárokov na ľudí "mimo zmluvy" - tých, ktorí nepatrili k Izraelu, alebo, ako to formulujeme dnes, ktorí nepočuli evanjelium.

.3 TYPICKÉ TEOLOGICKÉ TÉMY STAREJ ZMLUVY

Na uľahčenie hľadania teologického kontextu a "zaradenia" starozmluvných textov uvediem tu zoznam "typických ideí Starej zmluvy", ako ich má vo svojej knihe Norman H. SNAITH:¹⁷ Božia svätosť; Božia spravodlivosť; Božie Spasenie; Božia zmluvná láska; Božia vyvolávajúca láska; Duch Boží. Takýto zoznam by mal katechétovi naznačiť, ktorým smerom sa môže uberať pri teologickej interpretácii zvolenej pasáže Starej zmluvy.

2 NOVOZMLUVNÝ TEOLOGICKÝ KONTEXT

Niektoré texty Novej zmluvy, z ktorých sa dajú odvodiť hermeneutické zásady novozmluvného výkladu SZ:

- Mt 5 ...Ježišova re-interpretácia niektorých prikázání Dekalógu
- Mk 7 ... o umývaní rúk a jedení pokrmov
- Sk 7 ...Štefanova interpretácia dejín Izraela
- Sk 15 ...Petrova reč – dodržiavanie Mojžišovho zákona u pohanov
- Rim 5 a 9-11 ... novozmluvný postoj k Izraelu, dejinám Izraela a židovstvu
- 2Kor 3 ...pôsobenie Ducha Svätého v Novej zmluve
- Gal 3 ...Mojžišov zákon a Nová zmluva
- Kol 2,16-17 ...kresťan a dodržiavanie Mojžišovho zákona
- Heb 7-8 ...platnosť Mojžišovho zákona

.1 ROZDIELY V DÔRAZOCH

Je prakticky nemožné znázorniť rozdiely medzi SZ a NZ nejakou jednoduchou schémou. Ak napriek tomu sa o takú schému pokúsím, dôvodom je naznačiť cestu alebo metódu, ktorou by sa katechéza na základe starozmluvného textu mala uberať.

¹⁷ SNAITH, N, L. *Distinctive Ideas of the Old Testament*.

	CENTRÁLNE TÉMY SZ	CENTRÁLNE TÉMY NZ	SPOLOČNÉ TÉMY SZ A NZ
1.	Izrael (Boží ľud)	Ježiš (Boží Mesiáš)	Boh
1.	Chrám (kult)	Cirkev (zvestovanie)	Milosť, Zmluva
1.	Krajina (požehnanie)	Evanjelium (večná spása)	Dejiny spásy
1.	Múdrosť (zákon)	Duch Svätý (znovuzrodenie)	Boh s nami

Pri výklade starozmluvnej pasáže je dôležité najprv pochopiť jej prvotný teologický kontext, tj. o ktorú významnú teologickú tému Starej zmluvy v nej ide, a až potom v nej hľadať témy, ktoré má SZ a NZ spoločné. Niektoré zo starozmluvných teologických tém nie je ťažké "preložiť" do novozmluvného jazyka (napr. "rituálna čistota" sa dá preložiť ako "čistota srdca" ap.). Tam, kde je to ťažšie, prípadne nemožné, možno opatrne siahnuť k alegorizácii, ale poslucháč musí byť upozornený na to, že tento postup dáva textu sekundárny význam, ktorý nebol jeho pôvodným zámerom. Takú alegóriu je potom nevyhnutné podoprieť novozmluvným textom, kde je myšlienka z použitej alegórie primárnou. Napr. ak alegorizujem nejakú vojnu ako kresťanský duchovný boj, je dôležité, aby som všetky poučenia alegoricky odvodené zo starozmluvnej udalosti podoprel novozmluvnými textami.

.2 DEJINY SPÁSY (HEILSGESCHICHTE)

Starozmluvné udalosti sa odohrávali za iných historických a teologicko-spirituálnych podmienok, ako platia dnes - po uzavretí Novej zmluvy Ježiša Krista. Touto skutočnosťou sa rôznym spôsobom zaoberajú rozličné systematické teologické schémy, ako napr. federálna teológia ("teológia zmluvy" - *covenantal theology*), teológia dejín spásy (*Heilsgeschichte*) alebo dispenzacionizmus. Ako to už býva, každá z týchto schém je poplatná svojmu systému a tam, kde jej chýba biblická podpora, dopĺňa ju logikou systému. Napriek tomu ich základný prístup k dejinám spásy ako k Božiemu pôsobeniu, ktoré má odlišné fázy alebo obdobia, je pre katechézu starozmluvných textov východiskom pre novozmluvné zakotvenie. Ak katechéta nemá teologickú prípravu, ktorá obsahovala štúdium niektorého z menovaných, alebo podobných teologických systémov, ktoré sa skúmajú vzťah medzi SZ a NZ, mal by aspoň dôkladne preštudovať exegézu a teológiu prvých jedenástich kapitol Listu Rimanom, kde sa nachádzajú základné tézy kresťanskej teológie dejín spásy. (Stručným príkladom uplatnenia tejto požiadavky sú rozdiely medzi katechetickým podaním látky o Noachovi, Abrahámovi, Dávidovi a povedzme o apoštolovi Pavlovi. Každý z nich žil za iných podmienok - na Noacha a Abraháma sa napr. nevzťahuje Mojžišov zákon, na Dávida sa nevzťahuje Ježišova interpretácia Mojžišovho zákona z Kázne na vrchu, z menovaných je len Pavel plne novozmluvnou postavou.)

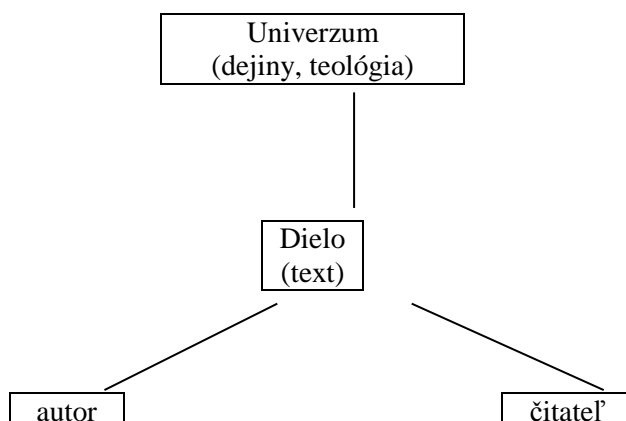
3 HISTORICKÝ A LITERÁRNY KONTEXT

Popri teologickom kontexte vykladaného textu je samozrejme nevyhnutné venovať sa jeho historickému a literárnemu kontextu. V skutočnosti výklad textu normálne vždy *začína* jeho historickým a literárnym osvetlením a *pokračuje* teologickými úvahami. (Ak som teologický kontext uviedol najprv, neznamená to, že takto treba postupovať pri príprave výkladu jednotlivých textov. Teologický kontext, o ktorom sa hovorilo vyššie, má byť ma začiatku katechétovej teologickej prípravy, nie na začiatku výkladu konkrétneho textu.)

K historickému kontextu treba priradiť nielen fakty, ktoré poznáme z odboru histórie, ale aj skutočnosti, ktoré hovoria napr. o geografických a klimatických podmienkach prostredia, kde sa príbeh odohrával. Biblické príbehy sú písané s predpokladom, že čitateľ toto prostredie pozná "z prvej ruky". Pre čitateľov, ktorí sú geograficky aj historicky od týchto miest veľmi vzdialení, je mimoriadne dôležité priblížiť situáciu a "atmosféru" diania tak, aby bolo jasné, že ide o príbeh odohrávajúci sa v našom trojrozmernom svete, a nie o nejaký špeciálne spirituálny, či náboženský dej, ktorý sa nedá umiestniť do reálneho života. k uvedomeniu tejto dimenzie reality biblických textov vedú napr. údaje o vzdialenostiach, nadmorskej výške, priemerných teplotách v ročných obdobiach, flóre, faune, vlnatostiach terénu, architektúre, náboženských kultoch, ľudových zvykoch a podobne.

K literárnemu a gramatickému kontextu patria napr. jazyk, v ktorom bol text pôvodne napísaný, umiestnenie perikopy v osnove celej biblickej knihy, literárny žáner, osobnosť autora a literárne zvyklosti (konvencie) doby (autora aj čitateľov).

Oblasti, ktoré exegeta pri výklade textu musí skúmať, je možné schematicky znázorniť takto:¹⁸

Pretože pre katechézu sa väčšinou používajú naratívne pasáže Starej zmluvy a naratívum je zároveň najčastejšie používaným¹⁹ a zrejme aj najrozumiteľnejším žánrom SZ, v krátkosti uvediem jeho charakteristiku a zásady výkladu.²⁰

Naratívum je jednoducho *vyroprávanie udalostí*. Biblické naratíva je možné deliť na *dokumentárne*, s dôrazom na to čo sa stalo a *umelecké*, s dôrazom na to ako sa to stalo. Umelecké rozprávania nás má vtiahnuť do deja a chce dosiahnuť naše stotožnenie sa s niektorým z hrdinov príbehu. Pri výklade umeleckého naratíva je dôležité, aby si katechéta uvedomile, že "...funkcia naratíva je pomôcť čitateľovi počuť hlasy, zúčastniť sa deja, zapojiť sa do zápletky."²¹ Osobné zapojenie do deja s pomocou aktivovanej predstavivosti je preto prvou podmienkou čítania a následného výkladu biblického naratíva. Katechéta si tu kladie dve základné otázky: (1) Čo presne je v tomto rozprávaní zaujímavé? (2) Ako toto rozprávanie dosahuje moje zapojenie do deja?

Naratíva vždy pozostávajú z troch zložiek: dejisko; postavy - hrdinovia; dejová zápleтка. Opis dejiska pozostáva predovšetkým z charakteristiky fyzického prostredia, historických okolností, a kultúrnych podmienok. Poznanie fyzického prostredia napomáha živej predstavivosti a k plnému zážitku z príbehu. Okrem tohto primárneho využitia je tu často aj symbolický význam prostredia, kde sa príbeh odohráva (Mojžiš sa stretáva s Bohom na Sinai). Časové (historické) zaradenie naratíva pomáha pochopiť súvislosti (Jonáš a Ninive ako hlavné mesto sveta. Kultúrne podmienky sa týkajú náboženstva, zvykov a celkových postojov ľudí v danom období. (Rut - Moábeci, Židia - Nemci). Je potrebné venovať pozornosť každému detailu opisu prostredia a analyzovať akým spôsobom prispieva k porozumeniu príbehu.

Postavy sú v hebrejskom rozprávaní len zriedkakedy charakterizované priamo (Gen 39:6, Est 2:7), ale ich opis je možné poskladať z reakcií iných postáv. Pokiaľ je postava charakterizovaná svojimi činmi, musíme ju hodnotiť podľa kritérií platných v danej dobe (napr. problém starozmluvného mnohoženstva alebo vojen, ktoré viedol Izrael na Boží príkaz). Ak je postava priamo charakterizovaná, treba tomu pripisovať špecifický význam! Postavy sú často charakterizované v kontraste k iným postavám rozprávania (Kain-Ábel; Saul-Dávid; Rachab-Achan). Charakteristika postáv často prebieha v ich rozhovore. "Vo svete biblického rozprávania všetko nakoniec gravituje

¹⁸ SILVA, M.: *Foundations of Contemporary Interpretation*, s. 106.

¹⁹ "About 40% of the biblical material is narrative, story, and is the most common single type of writing in the Bible." (BRATCHER, D. *Guidelines for Interpreting Biblical Narrative* <http://www.cresourcei.org/narrguide.html>)

²⁰ Literárne žánre v SZ je možné vypísať nasledovne: (1) Naratívum, (2) historický záznam, (3) zákonník, (4) blahozvesť, (5) skazozvesť, (6) apokalyptika, (7) žalospiev, (8) chvála (9) príslovie (10) múdroslovie (SANDY - GIESE *Cracking Old Testament Codes*, s. vii-viii).

²¹ PERRIN, N. *The New Testament: An Introduction*. In: RYKEN, L. *How to Read the Bible as Literature*, s. 34

k dialógu."²² Charakter postavy sa obyčajne prejaví hneď v jej prvých slovách prvého dialógu v rozprávaní.

Mimoriadne veľký význam má pochopenie zápletky naratíva. Zápletka je koherentná postupnosť súvisiacich udalostí so začiatkom, hlavnou časťou a záverom. Jej podstatovu je ústredný konflikt alebo viacero konfliktov, ktoré smerujú k vyriešeniu. Biblia je v istom zmysle jeden dlhý rad príbehov, v ktorých ide o prežitie. Katechéta sa musí "vžiť" do zámerov, túžob a problémov postáv, ktoré mu môžu byť veľmi vzdialené. Ak ich však "neprežije" dostatočne hlboko, jeho výklad bude plochý a poslucháč bude mať dojem, že v naratíve "o nič nešlo", alebo že "v Biblii sa ľudia správali nepochopiteľne".

K výkladu naratíva neoddeliteľne patrí skúmanie *postoja rozprávača*. Je jeho pozícia viazaná na miesto, postavu alebo nejakú ideu? Ak narátor rozprávanú udalosť nevykladá, ani nedáva nazrieť do vnútorného postoja svojich postáv, a ani nevyjadruje Boží postoj k zapisovaným udalostiam, často sa jeho názor musí odvodiť z teologických úvah, ktoré som uviedol na začiatku tejto časti o hermeneutike.

3. POZNÁMKA K PRÍPRAVE KATECHETICKEJ HODINY

Celkové zameranie katechetickej hodiny dobre vystihuje AUGUSTINUS, ktorý vo svojej knihe o základoch vyučovania (katechéze) hovorí aj o metódach vhodných na tento cieľ: "...rozprávanie by malo začať tou skutočnosťou, že Boh stvoril všetky veci veľmi dobré, a malo by pokračovať až do súčasných časov Cirkvi. Toto by sa malo konať takým spôsobom, aby každá vec, ktorú vysvetľujeme mala udanú príčinu a dôvody, ktorými by sme ich viedli k tomu cieľu lásky (*finem dilectionis*), od ktorého sa nemá odvracať ani oko toho človeka, ktorý niečo robí, ani toho, ktorý hovorí."²³

Z AUGUSTINOVÝCH slov je zrejmé, že katechéza má byť pevne zakotvená v teologickom pochopení Božieho diela v dejinách (ako som uviedol vyššie) a má smerovať k aplikácii v živote ("k cieľu lásky"). Každá vysvetľovaná vec má však mať "uvedenú príčinu a dôvody" (*causae rationesque reddantur*). Pre prípravu katechetickej hodiny to znamená uviesť teologické, historické a literárne súvislosti, o ktorých sme hovorili vyššie.

1 ODBORNÉ ŠTÚDIUM

Prakticky to znamená teologickú prípravu z kresťanskej dogmatiky a biblickej teológie Starej zmluvy a štúdium dejín a reálií Izraela a úvodu do literatúry Starej zmluvy. V prípade, že katechéta je laikom, ktorý nemá za sebou formálne teologické vzdelanie, mal by pod vedením farára/kazateľa svojho cirkevného zboru preštudovať nevyhnutne potrebnú teologickú literatúru k cirkevnej dogmatike a teológii Starej zmluvy. Dôležité je, aby bol oboznámený s rôznymi kritickými interpretáciami Biblie (obzvlášť Starej zmluvy) a vedel "čomu a prečo verí". Tieto veci do značnej miery závisia od toho, do ktorej cirkvi, či denominácie, katechéta patrí.

Ponajprv z literárneho úvodu do Starej zmluvy²⁴ je potrebné naštudovať, aké je hlavné poslanstvo biblickej knihy, v ktorej sa náš text nachádza. Ak je známy autor knihy, je dôležité vedieť, aký bol jeho zámer pri písaní knihy (hlavná myšlienka). Ďalej, aká je osnova knihy, jej najdôležitejšie výrazové prostriedky. Tieto poznatky upresnia a usmernia tie informácie, ktoré katechéta má z teológie Starej zmluvy a kresťanskej dogmatiky.

K historickému pozadiu a reáliám je k dispozícii relatívne veľké množstvo literatúry aj v našom jazyku.²⁵ Na základe údajov z dejín a reálií katechéta vypracuje najprv pozadie k výkladu, ktoré nevyžaduje špecifickú kresťanskú vieru. Ak je katechéza pripravovaná z naratívneho textu, vyberú sa také údaje, ktoré rozprávanie priblížia modernému poslucháčovi, ale aj také detaily, ktoré ho urobia emocionálne zaujímavým. Napr. priblíženie historického kontextu je možné dosiahnuť tým, že sa uvedú udalosti, ktoré sa približne v tom čase odohrávali v susedných štátoch Izraela. Detaily sa môžu týkať prakticky akejkoľvek podrobnosti - od typu oblečenia, cez architektonický štýl až po numizmatické zaujímavosti (v prípade, že sa v príbehu jedná o peniaze).

²² SANDY - GIESE *Cracking Old Testament Codes*, s. 75.

²³ AUGUSTINE, A. *On the Catechising of the Uninstructed*, kap. 6/10

²⁴ Napr. RENDTORFF, R. *Hebrejská bible a dejiny*; DILLARD/LONGMAN: *Úvod do Starého zákona*.

²⁵ Napr. BIČ, M. *Ze světa Starého zákona* alebo SCHULTZ, S. J. *Starý zákon mluví*.

Odborný komentár k textu by mal katechétovi slúžiť ako inšpirácia a zároveň kontrola vlastného výkladu. Použitie komentárov samozrejme závisí od vedomostí a vyspelosti katechéty, ale nesmie dochádzať k plochému preberaniu cudzích myšlienok. Poslucháči veľmi ľahko vycítia nepresvedčivé uchopenie biblického materiálu a takýmto spôsobom je veľmi ťažké, ak nie nemožné, viesť ich k osobnej viere, ktorá je cieľom katechézy.

.2 PRÍPRAVA PRAKTICKEJ APLIKÁCIE

Katechéza je často preťažená požiadavkami etickej aplikácie. Toto môže viesť k tomu, že katechéta od začiatku číta text kvôli praktickému poučeniu a celé vyučovanie vyvoláva dojem, že biblické texty majú jediný účel - usmerňovať naše praktické konanie. To, že katechéza má viesť k praktickej aplikácii je samozrejme, ale nesmie sa tak diať na úkor historickej a teologickej vernosti textu. Preto je dôležité, aby na začiatku prípravy katechéta na aplikáciu "zabudol" a plne sa venoval historickému a pôvodnému teologickému zameraniu textu. Ak ho text hlboko zaujme v jeho pôvodných súvislostiach, obyčajne nebude ťažké nájsť paralely s kresťanskou dogmatikou a etikou, hoci aj s použitím alegórie.²⁶

Pokiaľ mu praktická aplikácia nenapadá, môže dávať textu dogmatické otázky: Čo si mám na základe tohto textu myslieť o...?"²⁷ Alebo etické otázky: Čo mám podľa tohto textu robiť vo vzťahu k...?"²⁸ Aplikácia nesmie byť tak odľahčená, aby dochádzalo k "znásilneniu textu".

4. ZÁVER

Napriek tomu, že zodpovedná katechéza zo Starej zmluvy nie je ľahká, nie je možné ani dobré sa jej vyhýbať. Svedčia o tom dejiny kresťanskej teológie, ako aj skúsenosti z praktického života viery. Súhrne je možné povedať, že katechétova príprava by mala začínať celkovým uchopením biblického metapříbehu - teda štúdiom kresťanskej dogmatiky (pochoopenie dejín spásy). Kvôli porozumeniu Starej zmluvy v jej vlastných podmienkach sa potrebuje oboznámiť s dejinami Izraela a teológiou Starej zmluvy. Pokiaľ ide o exegézu, sotva môžeme od neho očakávať, že bude Bibliu študovať v pôvodine, alebo že sa bude zaoberať komplikovanými kritickými otázkami úvodu do Starej zmluvy. Napriek tomu, prv ako pristúpi k vyučovaniu, mal by preštudovať aspoň dva druhy komentárov k svojmu textu - vedecký a praktický, ktoré ho upozornia na prípadné nejasnosti textu a uvedú do jeho kresťanských aplikácií.

LITERATÚRA

- ALBRIGHT, W.F. *Poznatky staroorientální archeologie*. In: *Cesty k pramenům*. Praha : Vyšehrad, 1971.
- BARTOŠ F.M. - DOBIÁŠ F.M. - NOVOTNÝ AD. - SOBOTKA V. *Čtyři vyznání*. Praha : Komen-
ského evangelická fakulta bohoslovecká, 1951
- BIČ, M. *Ze světa Starého zákona*. Praha : Kalich, 1986.
- BOICE, J. M. *Základy křesťanské víry*. Praha : Návrat domů, 1999.
- BRIGHT, J. *Authority of the Old Testament*. Grand Rapids : Baker Books, 1975.
- DILLARD/LONGMAN: *Úvod do Starého zákona*. Praha : Návrat domů, 2003.
- GOLDINGAY, J. *Approaches to Old Testament Interpretation*. Downers Grove : Inter-Varsity Press, 1990.
- Katechismus katolické církve*. Praha : České katolické nakladatelství, 1995.
- KOLEKTÍV *Nový biblický slovník*, Praha : Návrat domů, 1996.
- KOLEKTÍV *Starý zákon, překlad s výkladem*. Praha : Kalich, 1969-1983.

²⁶ Alegorický výklad je problematický vtedy, keď sa podáva ako *základný* alebo dokonca *jediný* výklad textu.

²⁷ Klasické časti kresťanskej dogmatiky môžu byť zoradené nasledovne: Teológia (Božie dielo a Božie vlastnosti); Kozmológia (stvorenie); Hamartológia (o hriechu); Antropológia (o človeku); Kristológia (o Mesiášovi); Soteriológia (spása); Pneumatológia (O Duchu Svätom); Eklesiológia (O cirkvi); Eschatológia (O večnosti)

²⁸ Kresťanská etika sa klasicky zaoberá vzťahom človeka: k Bohu, k blížnemu, k sebe, k prírode, k majetku, k národu, k štátu, k cirkvi, k rodine (partnerovi) ap.

LIGUŠ, J. *Biblická hermeneutika*. Banská Bystrica : ZEC, 2002.
Na cestě s Kristem. Praha : Evangelická církev metodistická, 2002.
RENDTORFF, R. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha : Vyšehrad, 1996.
RYRIE, C. *Základy teologie*. *Základy teologie*, Třinec : Biblos, 1994.
SCHAFF, PH. *History of the Christian Church*. New York : Charles Scribner's Sons, 1914.
SCHULTZ, S. J. *Starý zákon mluví*. Vienna : BEE International, 1991.
WESLEY, J. *Notes on the Old Testament*. AGES Software, 1997.